

***Catagrafiile Vistieriei Moldovei, surse
documentare pentru etimologiile
toponimelor personale (I)***

Daniela Butnaru

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași

Pour établir l'étymologie « absolue » des toponymes formés à partir des noms de personnes, très fréquents, il faut faire appel à des recherches sur le terrain, pour les toponymes récents, ou à de vieux documents contenant des informations sur les anciens propriétaires. Les recensements réalisés pour la Moldavie dans la première partie du XIXe siècle, enregistrant les possesseurs des terrains et les personnes payants ou non d'impôt, nous offrent par cela des solutions étymologiques pour certains noms de villages constitués à cette époque-là ou pour des noms de lieux-dits. À partir des volumes qui ont publié des listes de ces recensements, nous avons éclairci les étymologies de quelques noms de villages (*Buruieștii, Frunzenii, Rateșul Carp, Branul, Sprințeană, Munteni, Cioranii, Călcâiul, Ciorneiul, Cujba, Știubeieni, Panșirii*, du quartier *Mahalaua Țicău*) ou des lieux-dits (*Moara Negrii, Iazul Meicii, Dealul Dăringa, În Cotul Mîrzei*, etc.).

Toponimia personală¹ a căpătat o pondere foarte mare începînd cu secolele XVI–XVII, în urma fragmentării moșiilor originare (cf. Ciubotaru 2001: 185) și, mai ales, prin crearea de noi terenuri agricole (în urma unor deșteleniri, defrișări, desecări) și prin împrăștiarile din secolele XIX–XX; astfel, pentru a individualiza proprietățile, din ce în ce mai mici, nu mai erau suficiente apelativele și termeni care să indice unele din caracteristicile terenurilor sau ale obiectelor geografice, ci apare necesitatea de a identifica locurile și prin numele unor persoane. Ideal este ca, pentru stabilirea etimologiei toponimelor personale, să se depășească faza „etimologiilor de birou”, mărginite la indicarea antroponimului inclus în denumirea locului, și, prin consultarea documentelor de arhivă (inedite sau publicate) sau prin efectuarea de anchete la fața locului (în cazul toponimelor mai recente), să se identifice chiar persoana care stă la originea toponimului². Demersul nu este facil, ținînd cont că se păstrează totuși destul de

¹ Am păstrat distincția făcută de Petar Skok – *toponimie personală*, formată de la nume de persoană, vs. *toponimie descriptivă*, formată de la apelative.

² În volumul conținînd teza sa de doctorat, Mircea Ciubotaru, plecînd de la ideea că „*Etimologia* stabilește originea toponimului primar, modul formării lui și gradul de motivare”, arăta că, în cazul toponimelor personale, a încercat, „prin insistente cercetări de

puține documente care să surprindă toate etapele de destrămare a marilor proprietăți boierești sau mănăstirești și, ulterior, de împrăștiere a țăranilor, în urma reformelor agrare din ultimele două secole.

Un aport documentar semnificativ pentru identificarea etimologiilor unor nume de sate moldovenești apărute în secolul al XIX-lea îl au *Catagrafiile Vistieriei Moldovei*, recensăminte fiscale al căror scop era cunoașterea resurselor umane și materiale, prin înregistrarea nominală a populației, plătitoare sau nu de bir, și a proprietarilor de moșii. Lucrările conțin informații importante privind mișcarea populației și structura ei fiscală și socială în acea perioadă, relațiile de rudenie între localnici, starea lor civilă sau apartenența confesională, starea lor materială, categoriile scutite de dajdie sau bir (capitație, după 1832), dar și tipurile de contribuabili.

Aceste documente sînt păstrate la Arhivele Naționale din Iași, însă parcurgerea lor este dificilă din cauza limitărilor pe care le presupune, pe de o parte, grafia (chirilică a) textelor și, pe de altă parte, timpul de accesare a documentelor în original. În acest context, inițiativa cercetătorilor Mircea Ciubotaru și Silviu Văcaru ne apare ca una cu adevărat substanțială, chiar salutară: conștienți de valoarea acestor recensăminte pentru istoria demografică, economică și socială, dar și pentru onomastica românească, ei au reușit să mobilizeze o echipă de entuziaști voluntari și să pornească un proiect de mare anvergură, care, dacă ar fi dus la bun sfîrșit, ar însuma peste 60 de volume. Pînă în momentul de față, cercetătorii implicați în acest demers au reușit să editeze și astfel să pună la dispoziția publicului interesat, catagrafiile ale ținuturilor Roman (pentru anii 1820, 1832 și un supliment privind situația în Tîrgul Romanului la 1831), Iași (1820), Cîrligătura (1820), Bacău (1820), Hîrlău (1820) și Herța (1820). Volumele conțin și importante studii introductive (semnate de Mircea Ciubotaru), care nu doar aduc informații privind contextul istoric al perioadei, ci scot în evidență unele aspecte interesante privind migrația populației, ocupațiile localnicilor, apariția celui de-al doilea nume – etapă importantă pentru sistemul antropomic românesc. Indicii analitici de nume de proprietari și de localități sînt instrumente utile pentru identificarea rapidă a elementelor ce interesează pe toponimist.

Numele unor persoane recenzate în aceste catagrafii transferîndu-se terenurilor, moșiilor sau satelor ai căror proprietari erau aceștia, consultarea documentelor menționate poate clarifica etimologia unor denumiri de așezări înființate la începutul secolului al XIX-lea sau a unor toponime minore.

1. În continuare vom da cîteva exemple de *t o p o n i m e m a j o r e* a căror origine este elucidată de informații cuprinse în catagrafiile amintite. Numele unui sat apărut la începutul secolului al XIX-lea, *Buruieșteii* (astăzi în comuna Bivolari, județul Iași), s-a format, prin derivare cu sufixul colectiv *-ești*, de la numele de familie *Buruiană*, al unor proprietari răzeși de aici, dintre care unul,

arhivă, chiar identificarea persoanelor în cauză, pentru realizarea unei etimologii absolute” (Ciubotaru 2001: 25).

Ștefan Buruiiană, este înregistrat chiar la 1820, anul primei atestări a satului, în CAT. VIST. II₁: 102.

În catagrafia de la 1820 sînt recenzați, între alți localnici, *Istrati Frunză, Costandin Frunză, Manoli Frunză, Apostu Frunză, Grigori Frunză, Costandin Frunză, Ion Frunză* (precum și un *Toader Frunzișoară*) în satul Bețești (CAT. VIST. IV₁: 252-253), pentru ca, după un deceniu, să fie atestat în diverse documente un nou sat în vecinătatea acestuia – *Frunzenii* sau, în 1840, *Frunzeștii* (TTRM, I₁: 435). Așadar numele acestui sat trebuie pus în legătură cu un grup de persoane ce purtau numele de familie *Frunză*. Și astăzi mai există în acest sat cîteva familii Frunză, urmașe ale celor din secolul al XIX-lea, atestate de catagrafii. După numele satului, este numit în unele surse și Dragova Seacă, pîrîul care îi străbate teritoriul: *Pîrîul Frunzeni* (DICT. STAT. II: 630).

Rateșul Carp, denumirea mai veche a satului Mihail Kogălniceanu, din comuna Țigănași, județul Iași, amintește de „banul Toadir Carp” (CAT. VIST. II₁: 97), fost proprietar al moșiei Căminărești, unde se afla rateșul (la drumul dinspre Căminărești spre Borșa) în jurul căruia s-a format un sat. Denumirea *Rateșul Carp*, atestată pentru prima dată în AM³, a alternat cu cea de *Băsenii*, iar din 1925 satul primește denumirea oficială pe care o poartă și astăzi (TTRM, I₁: 717).

În unele cazuri, sate vechi își schimbă numele, preluîndu-l pe cel al proprietarilor din secolul al XIX-lea. De exemplu, în componența comunei Golăiești din județul Iași a existat, pînă spre sfîrșitul secolului al XX-lea, satul *Branul*, pe Prut. Conform informațiilor din TTRM, I₁, 141, acest sat, atestat încă de la 1675 (Costin 1958: 196), s-a numit *Zăgărancea*⁴ pînă în 1830, cînd pe o hartă rusească apare menționată noua denumire⁵. Din catagrafia de la 1820 aflăm că satul „Zagarance” și moșia acestuia aparțineau „slugeresei Bran” (CAT. VIST. II₁: 138) și „casăi slugerului Bran” (*ibidem*: 307), așadar o parte a satului Zăgărancea, cea de pe malul drept al Prutului, „adoaptă” numele de familie al proprietarilor săi. De-a lungul anilor, oiconimul este atestat cu diverse forme: *Branul* (în harta de la 1830), *Odaia*⁶ *Branul*, a comisului *Dumitrache Bran* (în catagrafia de la 1832), *Odaia lui Bran* (la 1833), *Odaia Bran* (la 1838), pentru ca abia în 1908 să se fixeze denumirea sub care a existat acest sat timp de aproape încă un secol (cf.

³ Tot în AM este marcată, la nord de rateș, *Fîntîna lui Carp*.

⁴ Etimologia antroponimică acestei denumiri este relevată de un document din 1640, prin care călugării de la Mănăstirea Sfînta Vineri se judecă cu „Petrea, nepotul Zăgărancei, și cu alți răzeși a lui pentru un vad de pod, ce este pre Prut” (DRH, XXV: 432).

⁵ Moșia satului Zăgărancea trebuie să fi fost destul de mare, întinzîndu-se pe ambele maluri ale rîului Prut, pentru că astăzi există încă satul Zăgărancea de cealaltă parte a Prutului, în Republica Moldova.

⁶ Odăile erau așezări gospodărești izolate de sat (cf. DLR, s.v.), constituite pe lîngă mici ferme.

TTRM, I₁: 141). Astăzi numele se păstrează în toponimul minor *La Bran*, care desemnează un teren arabil situat pe malul Prutului⁷, unde odinioară a fost satul.

Localitatea ieșeană *Sprînceană* (din comuna Ierbiceni) s-a numit inițial, la 1845, *Cotuna Bîrleștii* „alcătuită din bejănari unguri” (cf. TTRM, I₁: 1105), ulterior *Bîrleștii Unguri* sau *Bîrleștii Ungureni*⁸ (*ibidem*). Evoluția numelui arată că, în secolul al XIX-lea, pe moșia satului Bîrleștii s-au statornicit, de cealaltă parte a râului Bahlui, și câțiva catolici veniți din Transilvania⁹. Abia de la 1925 satul va primi, în documentele oficiale, numele de *Sprînceană*. Pentru stabilirea etimologiei noului toponim obținem informații din catagrafia ținutului Hîrlău de la 1820, unde, printre cei recenzați la moșia „Rușii¹⁰ ot Totoieștii” a hatmanului Costandin Palade sînt *Vasile Sprînceană* și *Toader Sprînceană* (CAT. VIST. V₁: 20, 22). Așadar, existau în zonă familii *Sprînceană*¹¹, iar una (sau unele) dintre ele a (au) avut teren pe partea dreaptă a Bahluiului. Așa s-ar explica faptul că în AM de la 1892 apare marcat, la sud de satul Bîrlești Unguri, locul numit *La Sprînceană*, nume care se va extinde ulterior asupra dealului la poalele căruia este situat satul, *Dealul Sprînceană* (Obreja 1979: 210), precum și asupra satului însuși. Prezența acestui nume de familie în zonă¹² exclude posibilitatea ca acest oiconim să provină de la apelativul *sprînceană* (de deal)¹³, mai ales că satul este situat la poalele dealului, nu pe culmea lui.

Evoluția din punct de vedere denominativ a satului ieșean *Munteni* este prezentată în *Introducerea* la catagrafia ținutului Hîrlău, semnată de Mircea Ciubotaru: *Odaia Dornei* este înregistrată încă din anul 1774, într-o hartă rusească (*Hutor Durnoi*, cf. TTRM, I₁: 754), apoi, la 1816, *Dorna* apărea ca moșie fără sat, iar catagrafia de la 1820 consemnează *Odaia Dorna*, „cu doar patru liuzi, toți fără nume de familie, niște vâcari amărîți, condiție ce explică numele *Vai de Ea* și *Vai de Ei* dat unui sat de după 1864, ajuns apoi satul *Munteni* (1887) din comuna

⁷ Acest teren este numit și *Zona Bran*, denumire rezultată în mod clar prin voință administrativă.

⁸ Prin *unguri* sau *ungureni* erau desemnați emigranții din Țara Ungurească, cum mai era numit Ardealul.

⁹ După cum se poate observa chiar din catagrafia de la 1820, unde, printre liuzii scutelnici și breslași ai lui Gheorghe Sturdza, sînt recenzați Gheorghe Ungureanul și Antohi Ungurean (CAT. VIST. V₁: 70-71). Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, conform informațiilor din MDG, I: 452, „sătișorul” Bîrlești-Unguri, situat pe partea dreaptă a Bahluiului, „are 17 familii sau 40 suflete. Locuitorii sînt de origină unguri, aduși de fostul proprietar Gh. Sturdza, cu vreo 40 de ani în urmă, împrumutându-i după legea din 1864”.

¹⁰ Acest sat Rușii a fost înglobat ulterior în satul Totoiești (cf. CAT. VIST. V₁: 412).

¹¹ Forma *Sprînceană* se datorează probabil unei hipercorecții, apărute ca reacție la velarizarea după un *r* pronunțat dur, fenomen frecvent în aria nordică a dacoromânei.

¹² Astăzi nu există în sat nicio familie *Sprînceană*.

¹³ Conform DLR (*s.v.*), *sprînceană* poate desemna, prin analogie, „Partea cea mai înaltă, alungită a unui munte, a unui deal etc.; coamă, creastă, creștet, culme, muchie”.

Belcești” (CAT. VIST. V₁: XIV). Explicația denumirii actuale – *Munteni*, nume de familie colectiv în funcție oiconimică – ne-o oferă aceeași catagrafie care consemnează, printre liuzii din satul vecin Belceștii, pe *Lupul Munteanul*, *Giurgiul Munteanul*, *Vasile a lui Ion Muntean*, *Șarban Munteanul*, *Ion Munteanul*, *Andrei Munteanul* și o *Munteanca* (*ibidem*: 32-35). Și denumirea fostului sat *Cioranii*, situat la nord de Belcești, în care a și fost înglobat la 1941 (TTRM, I₁: 234), s-a format de la un nume de familie colectiv – *Cioranii* –, un *Iftimi Cioran* și un *Costachi Cioran* fiind menționați ca liuzi în „Belceștii, a Mănăstirii Galata”, în catagrafia de la 1820 (CAT. VIST. V₁: 37)¹⁴.

Un alt oiconim a cărui etimologie „absolută” este furnizată de catagrafia ținutului Bacău de la 1820 este *Călcâiul*, numele unui sat din comuna Oituz, județul Bacău, atestat pentru prima dată la 1876 ca *Satul lui Călcâi* (TTRM, I₁: 195): la 1820 este recenzată și o slugă a hatmanului Palade, *Toader Călcăiu* din satul Grozești, numit astăzi Oituz (CAT. VIST. IV₁: 216).

Probabil că de la numele „dumisale sardar Iordachi Ciorneiu” (CAT. VIST. I₂: 263), proprietarul de la 1832 al moșiei satului Muncelul, provine oiconimul *Ciorneiu*, desemnând un sat (care astăzi face parte din comuna Oniceni, județul Neamț) înregistrat în documente oficiale de la 1871 și 1873 în sintagmele *Cotul lui Ciornei*, respectiv *Cotuna lui Ciornei* (TTRM, I₁: 236), iar din 1876 simplu, *Ciorneiu*¹⁵.

În ținutul Iașilor a apărut la începutul secolului al XIX-lea o nouă localitate, *Cujba*, formată pe moșia vechiului sat Protopopești și menționată pentru prima dată la 1830 (TTRM, I₁: 327). Familia Cujbă stăpânea o parte din această moșie, după cum o dovedesc înscrisurile din catagrafia 1820, unde apare „Costachi Cujbă, cu cărțile Vistieriei pe Potropești” (CAT. VIST. II₁: 350) și unde se menționează că acest „Costandin sin Miron Cujbă ot Potropești poartă dajde tătîni-său la ținutu Vasluiului, căci Miron au murit” (*ibidem*: 371), sau din catagrafia de la 1832, când vornicul *Gavril Cujbă* este menționat ca proprietar al Protopopeștilor (TTRM, I₁: 327). Primele atestări ale denumirilor folosite pentru a desemna acest sat sînt mărturie a procesului de desprindere a sa din moșia satului Protopopești (care, conform informațiilor din TTRM, I₂: 949-950, în acea perioadă era împărțită între mai mulți proprietari): *Protopopeștii lui Cujbă* sau *Protopopeștii Cujbei* (la 1833), *Cujbenii*, moșia a răzeșilor Cujbești (la 1838), *Protopopeștii Cujbeștilor* (la 1853) ori *Protopopeștii Cujbești* (la 1857),

¹⁴ Atestarea numelui de familie în această zonă infirmă etimologia propusă de Gheorghe Enache: „Deși nu dispunem de date concludente, presupunem că la nord-est, moșia Belcești s-a învecinat cu moșia Cioara, ai cărei locuitori au format actualul cătun Ciorăni, pe la începutul secolului al XIX-lea” (Enache 2007: 138); dar autorul nu dă alte informații privind existența unei moșii numite Cioara. Cătunul Ciorani există și astăzi, însă numele de familie Cioran nu se mai întîlnește în comună.

¹⁵ Între localitățile Ciorneiu și Muncelul de Jos (numit odinioară Muncelul) este o distanță de cca 8 km, ceea ce face plauzibilă ipoteza avansată de noi.

Protopopeștii-Cujbă (la 1854), *Cujbeștii* (la 1889) (cf. TTRM, I₁: 327). După numele satului se numesc *Cujba* și dealul și pârîul de pe teritoriul său: *Dealul Cujbei*, situat la nord-est de satul Cujba, și *Valea Cujbei*, numele cursului superior al pârîului Rediu (MDG, III: 11).

Mahalaua ieșeană *Țicău* (astăzi cartier) este cunoscută mai ales datorită faptului că scriitorul Ion Creangă a locuit aici (începînd cu anul 1872), în faimoasa bojdeucă devenită în zilele noastre sediul Muzeului „Ion Creangă”. Este consemnată documentar pentru prima dată la 1854 ca *Mahalaua Țicău* sau, cu determinantul la genitiv, *Mahalaua Țicăului* (TTRM, I₁: 573). La baza acestui oiconim stă numele de familie *Țicău*, etimologie indicată de catagrafia de la 1820, unde, în dreptul moșiei Copou, este recenzat birnicul „Costandin Besarab, la dumneai stolniceasa Țicău” (CAT. VIST. II₁: 157), iar printre cei scutiți de bir se numără și „dumneai stolniceasa Țicău” de la Copou (*ibidem*: 348).

Lîngă localitatea Mălăiești din comuna Gropnița, județul Iași, a existat în secolul al XIX-lea satul răzășesc *Știubeieni*. Menționat documentar pentru prima dată la 1820, cu denumirea *Știubei*, el va apărea în documentele oficiale cînd cu statutul de sat, cînd inclus în Mălăieștii cu care se învecina, pentru ca la 1887 să fie înglobat definitiv în localitatea menționată (TTRM, I₂: 1159). Etimologia sa este documentată tot de catagrafia de la 1820, unde, în dreptul satelor „Mălăieștii i Știubei”, sînt recenzați cîțiva „Liudi ot Știubei [...] a lui Necolai Știubei” (CAT. VIST. II₁: 115). În 1852, satul Știubeienii apare înregistrat ca fiind proprietatea răzeșului *Constantin Știubei* (TTRM, I₂: 1159).

Explicația pentru faptul că la 1896 satul Stroiești (azi în comuna Lunca, județul Botoșani) se numea și *Panțirii* (cf. TTRM, I₂: 1123) o găsim tot în catagrafii. Astfel, în dreptul satului Stroiești, recensămîntul rusesc de la 1774 înregistra „72 poștași” (Dmitriev 1975: 242), între care era și Ștefan, *panțir*, iar catagrafia ținutului Hîrlău de la 1820 menționează printre „panțirii și alții”, pe *Irimiia Panțirul*, *Toader a Panțirului*, *Ion Panțir* și *Toader Panțir* (CAT. VIST. V₁: 301-303). Iată cum numele slujbei, indicat la recensămîntul din 1774, devine la următoarele generații nume de familie. Datorită prezenței aici a mai multor familii *Panțiru*¹⁶, satul Stroiești a fost numit și *Panțirii* sau, ca urmare a velarizării vocalei *-i-* după un *-ț-* pronunțat dur, *Panțirii*.

2. În catagrafii găsim indicii semnificative și pentru stabilirea etimologiei unor toponime minore. De exemplu, mai multe toponime de pe teritoriul satului Dobîrceni (din comuna cu același nume, județul Botoșani) amintesc astăzi de banul *Mihalache Negre*¹⁷, proprietar al moșiei Dobîrceni la 1820 (CAT. VIST. II₁: 291): *Iazul Moara Negrii*, aflat pe pârîul Corogea, la sud-est de sat, *Dealul Moara Negrii*, ce se află tot în partea sud-estică a satului, *Coasta Morii Negrii*,

¹⁶ Și astăzi există în satul Stroiești numeroase familii Panțiru.

¹⁷ Căminarul „Mihălache Negri” era la 1810 proprietar al satului Bîrsănești, situat în vecinătatea sud-estică a moșiei Dobîrceni (Iorga 1904: 153).

coastă a Dealului Moara Negri, și Imașul de la Moara Negrii, din jurul Iazului Moara Negrii și de pe dealul menționat¹⁸. Așadar, pe pîrîul Corogea va fi fost o moară a banului Negrea, un reper important pentru localnici care îl vor folosi în procesul de identificare și denumire a obiectelor geografice din imediata ei apropiere. Tot în această zonă este marcată pe o hartă din 1830 o sîină aparținînd banului mai sus amintit (TTRM, I₁: 767)¹⁹.

Ancheta dialectală efectuată în 1968 pentru *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina* în satul Ipotești din județul Botoșani recuperează cîteva toponime, între care și nume ale unor locuri din vecinătatea satului Cătămărești: *Dealul Meica* (atestat și la 1892, în AM), *Iazul Meicii* și *Via Meicii* (NALR–DATE: 125); aceste denumiri au rămas mărturie a existenței, între anii 1820 și 1832, a satului *Odaia Meicăi pe Cătămărești*, al cărui proprietar era, conform catagrafiei de la 1820, *Toader Meica* (CAT. VIST. V₁: 318). În aceeași catagrafie este atestată apariția pe moșia satului Todireni din ținutul Hîrlău a unei noi așezări – „Odaia lui Pavăl Dărîngu, pe Todireni” (*ibidem*: 311). Deși aceasta va fi înglobată peste cîteva ani în Todireni, toponime culese în urma unei anchete din 1968 (NALR–DATE: 164) – *Dealul Dărînga*, *Iazul Dărîngă* și *Dărîngă* (numele unui teren agricol) – amintesc, iată, de fostul proprietar al acestor locuri. Evoluția formei de la *Dărîngu* la *Dărînga/Dărîngă* este o consecință a derivării cu sufixul moșional *-a*, pentru a se acorda cu entopicul *odaie*.

Etimologia numelui unui teren agricol de pe teritoriul satului Scorțeni, județul Bacău, *În Cotul Mîrzei* (NALR–DATE: 266), este deslușită de catagrafia ținutului Bacău de la 1820 unde, în dreptul satului „Gligoreni”, vecin cu Scorțeni, sînt recenzați *Vasîli Mîrza* și *Vasîli a Mîrzii* (CAT. VIST. IV₁: 154 și 155).

3. Unele pagini din aceste catagrafii surprind momentul întemeierii unor localități, conținînd astfel prime atestări pentru cîteva oiconime. De exemplu, începuturile formării unui sat care a existat lîngă localitatea Bulbucani, comuna Gropnița, județul Iași – *Damirul* – le găsim în catagrafia pentru ținutul Iași de la 1820, unde este menționată „Crîcima lui Damir” (CAT. VIST. II₁: 113), în jurul căreia se va forma satul Damirul, care va fi înglobat ulterior în satul Bulbucani (TTRM, I₁: 334)²⁰; în aceeași catagrafie apar prime atestări pentru satele *Buruieneștii* (CAT. VIST. II₁, 102), *Răducăneni* „Răducăneștii, moșia dum(i)s(a)le hat(manului) Răducanu Ros(e)t” (CAT. VIST. II₁: 231) etc.

¹⁸ Informații obținute prin anchete directe pe care le-am efectuat în comuna Dobîrceni în anii 2001 și 2014.

¹⁹ Un sat *Negrea* apare pe harta lui Bawr de la 1774 (cf. TTRM, I₁: 767), însă este vorba de o altă localitate, situată la sud-est de Vaslui și la vest de un alt sat Dobîrceni (care a fost înglobat la 1968 în satul Mînjești din județul Vaslui).

²⁰ Familia Damir deținea proprietăți în această zonă încă din secolul al XVIII-lea; la 1764, Damireștii se judecau cu Coste Papafil pentru părți din moșia Bulbucani (Chelcu 2011: 215).

4. Un alt merit al catagrafiilor amintite este acela că ele redau de multe ori pronunția (adică formele populare ale) unor nume de sate în acea perioadă: *Doljăștii* (CAT. VIST. I₁: 17), *Oțălenii* (*ibidem*: 29), *Căuțișăanii* (CAT. VIST. I₂: 280), *Fedeleşăanii* (CAT. VIST. III₁: 152), cu velarizarea lui *-e-* după un *-j-*, *-ț-* sau *-ș-* pronunțat dur, *Chetrișul de Sus* (CAT. VIST. I₂: 51) și *Chiciorul Lupului* (CAT. VIST. II₁: 267), cu palatalizarea labialei *p-*, *Nisporeștii de Gios* (CAT. VIST. I₂: 154), *Lunganii de Giosu* (CAT. VIST. III₁: 91) cu africata moldovenească *ğ-* în determinant, *Sîneștii* (*ibidem*: 45), cu închiderea lui *-i-* la *-î-* sub infl. unei cons. velarizante, *Ieșii* (CAT. VIST. II₁: 1) cu închiderea diftongului *ja-* la *je-*, trăsătură fonetică specifică graiurilor nordice, *Vale Ră* (CAT. VIST. IV₁: 44), cu reducerea diftongului *-ea* la *-e* și velarizarea lui *-e* la *-ă*, *Vale Sacă* (*ibidem*: 82), cu monoftongarea diftongului *-ea-* la *-a-* etc. Observăm, de asemenea, că în unele toponime de se păstrează genitivul sintetic pentru nume de persoane de gen masculin, specific limbii române vechi, în acest caz însă acesta fiind probabil influențat de terminația vocalică a antroponimului.

*

O continuare a publicării Catagrafiilor Vistieriei Moldovei de la 1820 pentru celelalte ținuturi, precum și a celor care conțin recensăminte din anii 1831, 1832, 1838, 1845, 1851 ar putea facilita identificarea altor etimologii de toponime minore sau majore. Unele informații din aceste catagrafii au fost recuperate în câteva lucrări, însă multe date rămân, deocamdată, greu accesibile celor care nu cunosc grafia chirilică a epocii. De exemplu, oiconimul *Panaitoaia* (desemnând un sat din județul Botoșani) poate fi explicat datorită catagrafiei pentru ținutul Dorohoiului de la 1820, unde apare informația conform căreia acest sat a fost înființat pe moșia Hotcăuți, sub numele de *Hotcăuții Panaitoaiei* (cf. TTRM, I₂: 837). Numele satului *Năstase* (comuna Mihălășeni, județul Botoșani), format prin desprinderea de satul Silișcani, la 1830, amintește de fostul proprietar al Odăii Silișcani, *Anastase Nicolau*, menționat de catagrafia de la 1831 (cf. TTRM, I₁: 763). Aceeași catagrafie surprinde faptul că o altă parte din Odaia Silișcani era stăpînită de Neculai *Păun*, și se va numi în 1833 *Silișcanii lui Păun*, iar după 1887 pînă în prezent, *Păunul* (TTRM, I₂: 854). Numele mai vechi al satului Crivești din comuna Tutova, județul Vaslui, *Bondrea*, poate fi explicat tot cu ajutorul unei informații din catagrafia de la 1831, unde căminarul *Iancu Bondre* este înregistrat ca fiind proprietar al Sloboziei Criveștii (cf. TTRM, I₁: 316). Originea denumirii unei părți din satul Cuca, județul Galați, *Slobozia Ventura* (NALR-DATE: 338-339) poate fi clarificată tot grație unei catagrafii din 1831, în care se menționează că aga *Costache Ventura* era proprietarul *Sloboziei Venturei* (cf. TTRM, I₂: 1091).

Satul *Catrinarii* (din comuna Panaci, județul Suceava) își datorează denumirea unor familii *Acatrinei* (prin afereza lui *-a* și sufixare cu *-ari*), atestate aici încă de la catagrafia din 1832 (Pața 2002: 41). Pe teritoriul comunei Mihălășeni (județul Botoșani) există

toponimele minore *Dealul Cinghiné* și *Valea Cinghiné* (Zaharia 1970: 271) care amintesc de fostul sat *Cinghinia*, desființat în 1976, când în această zonă a fost construit lacul de acumulare *Stînca–Costești* (RAJB: 233); la originea denumirii acestui sat stă supranumele lui *Nicola Panaite Cenghené „Țiganul”* (menționat în catagrafia de la 1832 ca proprietar al Odăii Șerbăcuța (cf. TTRM, I₁: 230).

Tot dintr-o catagrafie, de la 1845, aflăm că la originea numelui satului *Hulubul* din județul Botoșani stă un nume de persoană, *Hulubul Lebădă*, al proprietarului Odăii Trușești în acea perioadă²¹ (cf. *ibidem*: 555).

Concluzii. Documente bogate în „informații care interesează istoria vieții materiale (civilizație, comerț, bunuri) și sociale (mențiunea proprietarilor, a rangurilor boierești etc.)”²², *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* se dovedesc a fi extrem de importante pentru identificarea unor etimologii toponimice, pentru obținerea unor prime atestări privind câteva denumiri de sate sau pentru recuperarea unor variante ale acestor denumiri. Se poate astfel urmări formarea unor toponime majore sau minore de la numele unor foști proprietari de terenuri sau sate prin derivare cu sufixe colective (-*ari*, -*eni* sau -*ești*), cu sufixul moțional -*a* (pentru a se acorda cu entopicul determinat); uneori, numele de persoană capătă funcție toponimică absolută.

Bibliografie

- Chelcu, Marius, *Coste Papafil: un negustor din secolul al XVIII-lea, în Orașele, orășenii și banii: atitudini, activități, instituții, implicații (Sec. XVI-XX)*, volum editat de Laurențiu Rădvan și Bogdan Căpraru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011.
- Ciubotaru, Mircea, *Oronimia și hidronimia din bazinul superior al Bîrladului*, Editura Demiurg, Iași, 2001.
- Costin, Miron, *Opere* (ed. P.P. Panaitescu), Editura de Stat pentru Litera și Artă, București, 1958.
- Dmitriev, P.G. (ed.), *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, 2, Editura Știința, Chișinău, 1975.
- Enache, Gheorghe, *Belcești – studiu monografic. I. De la paleolitic pînă la sfîrșitul epocii medievale*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
- Iorga, N., *Inscripții botoșănene*, Editura Minerva, București, 1905.
- Iorga, N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, Editura Ministeriului de Instrucție, București, 1904.
- Obreja, Al., *Dicționar geografic al județului Iași*, Editura Junimea, Iași, 1979.
- Pața, Gheorghe C., *Istoricul și graiul comunei Șaru Dornei*, Editura Christiana, București, 2002.
- Zaharia, N., Petrescu-Dîmbovița, M., Zaharia, Em., *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei Române, București, 1970.

Sigle

AM = Institutul Geografic al Armatei, *Atlasul Moldovei* (sc. 1:50000), București, 1892-1898.

²¹ Avem a face aici cu o formă românitată a numelui de persoană armean *Hutlubei* Lebădă (care apare menționat încă de la 1797 (Iorga 1905: 26).

²² CAT. VIST. I₁: VII.

- CAT. VIST. I₁ = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). I. *Ținutul Romanului*, Partea 1 (1820), volum editat de Lucian-Valeriu Lefter și Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iași, 2008.
- CAT. VIST. I₂ = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). I. *Ținutul Romanului*, Partea a 2-a (1832), volum editat de Mircea Ciubotaru și Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iași, 2009.
- CAT. VIST. II₁ = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). II. *Ținutul Iași*, Partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaei, Mircea Ciubotaru și Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iași, 2011.
- CAT. VIST. III₁ = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). III. *Ținutul Cîrligăturii*, Partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaei și Mircea Ciubotaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iași, 2011, reeditat la Casa Editorială *Demiurg Plus*, Iași, 2013.
- CAT. VIST. IV₁ = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). IV. *Ținutul Bacău*, Partea 1 (1820), volum editat de Mircea Ciubotaru, Sorin Grigoruță și Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Casa Editorială *Demiurg Plus*, Iași, 2013.
- CAT. VIST. V₁ = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). V. *Ținutul Hîrlău*, Partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaei și Mircea Ciubotaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Casa Editorială *Demiurg Plus*, Iași, 2013.
- DICT. STAT. II = *Dicționarul statistic al României, întocmit pe baza rezultatelor definitive ale recensămîntului general al populațiunii din 19 decembrie 1912*, vol. II, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1915.
- DLR = Academia Republicii Populare Române, *Dicționarul limbii române* (serie nouă), Editura Academiei Române, București, 1965 și urm.
- DRH, XXV = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, XXV, volum întocmit de Nistor Ciocan, Dumitru Agache, Georgeta Ignat și Marius Chelcu, Editura Academiei Române, București, 2003.
- HM = *Harta R.S. România*, executată de Direcția Topografică Militară, sc. 1:25.000, București, 1962.
- MDG, I–V = *Marele dicționar geografic al României*, alcătuit de George Ioan Lahovari, vol. I–V, Stabilimentul grafic J.V. Socec, București, 1898–1902.
- NALR–DATE = *Noul Atlas Lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori*, volum realizat de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Editura Academiei Române, București, 1987.
- RAJB = Al. Păunescu, Paul Șadurschi și Vasile Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. II, București, 1976.
- TTRM, I₁₋₂ = *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, coordonator Dragoș Moldovanu, Volumul I, Partea 1 și Partea a 2-a, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale (1772-1988)*, Editura Academiei Române, București, 1991-1992.